

2. Антипов И.В., Гордиенко М.В. Практика сохранения сектора угольного машиностроения в условиях сокращения национальной угольной промышленности // Вісник Донецького університету. Серія В "Економіка і право". – 2006. – № 1. – Т 1. – С. 68-72.
3. Коуз Р. Фирма, рынок и право. – М. Дело Ltd, "Catallaxy", 1993. – 192 с.
4. Williamson O. E. The economic institutions of capitalism: firms, markets, relational contracting. — N. Y. : Free Press, 1985.
5. Deutsche Steinkohle AG. – [Электронный ресурс]. – Формат доступа <http://www.deutsche-steinkohle.de> .
6. Иванов П.Н. Угольная промышленность Германии // Уголь Украины. – 1995. – № 9. – С. 45-48.
- RAG Aktiengesellschaft. – [Электронный ресурс]. – Формат доступа <http://www.rag.de/indexe.htm>.
8. Процесс превращения имущества концерна "РАГ" идет успешно // Глюкауф. – 2004. – №1. – С. 2.
9. RAG Coal International is a fully-owned subsidiary of RAG Aktiengesellschaft based in Essen, Germany. – [Электронный ресурс]. – Формат доступа –http://www.rag-coalinter.de/index_e.shtml
10. Platzek und Semrau. 50 Jahre Statistik der Kohlenwirtschaft e.V //Gluekauf. – 2004. – N 3. – P. 123.
11. Правительство ФРГ выделит средства для поддержки национальной угольной отрасли // ИА "Альянс Медиа". – 20.05.2004. – [Электронный ресурс]. – Формат доступа –<http://vneshmarket.ru/NewsAM/NewsAMShow.asp?ID=123039>
12. Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Современный экономический словарь. – М. : ИНФРА-М, 2001. – 480 с.
13. Buyer's Guide Mining Equipment/VDMA Bergbaumashinen. – [Электронный ресурс]. – Формат доступа <http://www.vdma.org/mining> .
14. Аптекар С.С., Череватський Д.Ю. Міжгалузеві промислові картелі вугільної генези // Схід. – 2005. – №3(69). – С. 24-27.
15. Ермоленко В. Угольное машиностроение Украины: в ожидании реформы углепрома // Энергетическая политика Украины. – 2005. – №12. – С. 66-68.
16. Behrens P. The firm as a complex institution // Journal of Institutional and Theoretical Economics. – 1985. – v. 141. – № 1.
17. Капелюшников Р.И. Экономическая теория прав собственности: методология, основные идеи, круг проблем. М. : ИМЭМО РАН, 1991. – [Электронный ресурс]. – Формат доступа www.libertarium.ru/libertarium/l_libprorty_titul/?PRIN_T_VIEW=1
18. Chueng S. N. S. The contractual nature of the firm. // Journal of Law and Economics. – 1983. – v. 26. – № 1.
19. Гордиенко М.В. Об эффективности переоснащения шахт механизированными комплексами // Геотехнологии и управление производством XXI века. – Донецк : ДОННТУ. – 2006. – С. 158-163.
20. Гордиенко М.В. О корпоративной миссии компаний угольного машиностроения // Экономические проблемы и перспективы стабилизации экономики Украины. – Донецк : ИЭП НАН Украины. – С. 342-350.

Статья поступила в редакцию 28.12.2006

А.А. ПИЛИПЕНКО, к.е.н., доцент,
Харківський національний економічний університет

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНА ДИНАМІКА ІНТЕГРАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Сучасні умови структурно-інноваційної трансформації національної економіки призвели до необхідності більш пильного вивчення питань, пов'язаних з розглядом стратегічних аспектів функціонування й розвитку суб'єктів господарювання. Водночас поява новітніх інформаційних і комунікаційних технологій актуалізувала впровадження кластерних та інтеграційних механізмів економічного розвитку,

що дозволяють здобувати синергетичні ефекти від стратегічної взаємодії багатопрофільних підприємств. Разом з тим слід наголосити як на відсутності загальноприйнятого тлумачення поняття кластеру, так і на недостатній проробленості питань створення дієвої системи управління, встановлення границь та організації взає-

© А.А. Пилипенко, 2007

модії учасників інтегрованих утворень. Також треба звернути увагу на певну схожість між кластерами та сітовими формами, які визначаються сукупністю зв'язків між групою економічних агентів, що знаходяться в певних відносинах [9], та характеризуються наявністю вільно пов'язаної структури [5, с.249]. При цьому в [1] мережа більш детально визначається з точки зору структурної еквівалентності (сукупність акторів, що займають певні позиції, й зв'язки між ними) та концепції згуртованості (сукупність відносин, що обґрунтовують принципи і похідні від них практики дії), кожна з яких розкриватиме різні аспекти інституціональної динаміки.

Зазначена схожість дозволяє підтримати подане в [19] твердження про доцільність формування кластерних мереж та пропозиції [3] щодо необхідності формування кластерно-сітових структур (КСС) з більш широким колом учасників. Разом з тим, подані в [3, 5, 19] розробки значною мірою орієнтовані на раціональну поведінку учасників КСС та моделі максимізації консолідованого прибутку, що не повною мірою відповідають сучасним умовам господарювання. Більш продуктивним, на нашу думку, будуть подані в [18] пропозиції щодо створення єдиного інституціонально-сітового економічного простору синергетичних соціально-економічних систем. У такому випадку стратегічні аспекти управління КСС можна буде співвіднести зі зростанням нелінійності в поведінці її учасників, а інституціоналізація КСС дозволить ідентифікувати її межі (наприклад на основі встановлення рівня трансакційних витрат) та визначити механізми інтеграційного розвитку. Відповідно до такого підходу об'єктом дослідження постануть процеси управління розвитком КСС, що враховуватимуть інституціональні фактори й появу нових інституціональних структур. При цьому КСС вже виступатиме як об'єднання інституціональних об'єктів. За означених умов слід звернути увагу на те, що процеси інституціоналізації досліджувалися багатьма відомими вченими [6, 15, 8]. Проте в більшості випадків ними розглядалися особливості взаємодії суб'єктів на макрорівні або з точки зору дослідження соціальних груп, не пов'язаних межами окремих підприємств.

Мета статті полягає в обґрунтуванні особливостей концепції й динамічної теорії змін, заснованої на створенні базової інституціональної системи з подальшим еволюційним переглядом її складу й структури, та розробці науково-методичних рекомендацій з її впрова-

дження й використання групами багатопрофільних підприємств. Реалізація мети дослідження базуватиметься на обґрунтованому в [16] авторському визначенні інтеграційного розвитку як погодженого розвитку, взаємного доповнення агентів в інтересах більш ефективного використання ресурсів й більш повного задоволення власних потреб.

Також, розкриваючи мету дослідження, слід враховувати недостатню теоретичну проробленість сутності поняття інституціональної динаміки відносно обраного об'єкту дослідження. У загальному випадку під динамікою розуміють стан руху, хід змін будь-якого явища чи процесу, під якими, у даному дослідженні, варто розуміти інституціональну структуру КСС або сформовану інституціональну матрицю (структуру інституціональних відносин). Процес формування ефективної інституційної матриці залежатиме від типу КСС, а отже, врешті-решт й від параметрів взаємодії (формальні чи неформальні відносини, раціональність та опортунізм поведінки тощо).

При визначенні інституціональної структури КСС за основу візьмемо подане в [11] твердження про обов'язкову присутність суб'єкта, який здійснює свою діяльність відповідно до наявних інститутів (зовнішніх стосовно нього *{SI}*) та створює власні (внутрішні) інститути, які становлять його внутрішню організацію. Отже, суб'єктом виступатимуть учасники КСС *{A}*. Тлумачення внутрішніх інститутів доречно поєднати або з запропонованими в [7] мікроінститутами (інститути, що діють в межах конкретної організації, в даному випадку – КСС), або з визначеними в [14] організаційними рутинами.

Визначаючи структуру інституціональних відносин, окремо слід звернути увагу на подане в [1] твердження про первинність КСС по відношенню до інститутів, оскільки економічні агенти можуть не просто вбудовуватися в існуючі соціальні структури, а також свідомо виробляти обмеження й правила. Дійсно, при достатній поширеності мережі й наявності принципів легітимізації, КСС може трансформуватися в певний інститут (відбудеться інституціоналізація нової структури), що не протирічить розробкам [15] щодо ендогенного характеру інституціональних змін. Мережа з цих позицій розглядається як континуальна, безперервна структура зі своїм минулим, сьогоденням і майбутнім, що й відповідає сутності динаміки як постійного руху.

Зазначена первинність структури обумовлює застосування мультиагентського підходу [20] до моделювання інституціональної динамі-

ки. Відповідно, кожен з учасників КСС $\{A\}$ має певний набір індивідуальних і спільних дій $\{ACT\}$ (включаючи можливі комунікативні дії $\{COM\}$ і різні варіанти взаємин $\{R\}$). Також можна припустити визначення множини світів агентів $\{E\}$, сукупність яких $(U\{E\})$ визначає інфраструктуру й сфери взаємодії КСС. Крім того процес інституціалізації КСС припускає визначення множин типів агентів $\{G\}$, відповідних їм станів агентів $\{ST\}$, соціальних законів $\{SL\}$, інституціональних обмежень $\{IR\}$ і можливих стратегій $\{STR\}$, що відповідають напрямкам інтеграційного розвитку $\{EV\}$. Також доцільним є виділення сімейства базових відносин між агентами (R) , яке може бути представлено розбивкою на: R_1 – горизонтальні (симетричні) відносини, R_2 – асиметричні відносини, R_3 – нечіткі зворотні зв'язки ($R = R_1 \dot{\cup} R_2 \dot{\cup} R_3$).

Таким чином, відбір інститутів визначається саме взаємодією агентів $\{R\}U\{A\}$ у межах КСС. При цьому зазначені взаємодії можуть бути спрямовані на зміну наявних інституційних обмежень. Автономність учасників КСС стає підґрунтям для початку процесів інституціональної самоорганізації. Появлення ж нових інституційних форм, відповідно до [8], відбуватиметься на основі взаємодії матриці базових інститутів $\{ZI\}$ і матриці комплементарних інститутів $\{BI\}$. Кожний з базових інститутів взаємодіє з певним комплементарним інститутом, що виконує ту ж функцію в інституціональній системі КСС й "накладає" на нього свою інформацію, характер, відбиток.

Матриці базових і комплементарних інститутів утворюють механізм для наступного синтезу нових інституціональних форм. Саме тому слід додатково брати до уваги обґрунтовану в [18] необхідність врахування самоорганізаційної синергії, яка виступає результатом взаємодії різних видів синергії і призводить до формування в інституціональній системі здатності до гнучкого реагування та адаптації до обурень навколишнього середовища. Інституціональна система, що самоорганізується, – це вже не стільки сукупність певної кількості інститутів, скільки надскладний набір їх кооперативних когерентних взаємодій, здатних породжувати складні синергетичні ефекти. Саме можливість виникнення синергетичних ефектів є передумовою створення багатогалузевих та багатопрофільних КСС.

Таким чином, сукупність інститутів і інституціональних структур у їхньому взаємозв'язку й взаємодії являтиме собою інституціональну систему, а спрямована зміна інститутів і інституціональних структур – динаміку інсти-

туціонального розвитку. Якщо додатково врахувати представлене в [8] визначення динаміки як поступового оновлення однієї частини елементів об'єкту при збереженні інших, що задають загальну структуру, слушною буде пропозиція [7] щодо того, що при дослідженні інституціональної динаміки слід враховувати лише мікроінститути $\{BI\}$ (саме вони виступатимуть як комплементарні). Дійсно, з точки зору управління інтеграційним розвитком доречно розглядати тільки істотні правила та норми, виключення яких призвело би до дезорганізації сфер діяльності КСС або до порушення координації між її учасниками та елементами.

Окремо слід враховувати, що між учасниками КСС $\{A\}$, обраними ними цільовими функціями $\{F\}$ та сформованою інституціональною структурою $\{ZI\}U\{BI\}$ виникатимуть певні протиріччя. Ці протиріччя, відповідно до положень теорії рівноваги [2], становитимуть підґрунтя процесів розвитку. Інституціональні ж протиріччя виникатимуть між формально закріпленими вимогами й реально сформованим набором обмежень діяльності суб'єктів господарювання. Саме їх наявність сприяє створенню стимулів до сприятливого або несприятливого відбору моделі економічної поведінки. Відповідно розвиток КСС буде розглядатися як цілеспрямована зміна в часі будови КСС $\{A\}$ та функцій $\{F\}$. Слід звернути увагу, що одночасно з введенням $\{F\}$ варто підтримати думку [17] щодо недостатності визначення інституціональної динаміки лише на основі вигідності певних змін для окремих учасників КСС. Дане положення не враховує можливої асиметричності створеної структури та вплив на поведінку агентів неекономічних факторів. Вирішення ж протиріч між інтересами в рамках інституту можна представити як багаторівневий процес, що розвивається в часі й просторі.

У будь-якому випадку розвиток являє собою взаємодією протилежно спрямованих сил. Ці сили становлять комплекси, що врівноважують один одного доти, доки не зміниться співвідношення між ними й зовнішнім середовищем. Це веде до порушення всієї системи, до встановлення рівноваги на новій основі. Саме тому вивчення інституціональної динаміки інтеграційного розвитку пропонується базувати на обґрунтованій у [13] стратегічній школі конфігурації, відповідно до якої більшу частину часу КСС може бути описана як якась стійка конфігурація її складових частин. Мається на увазі, що протягом певного періоду свого існування вона приймає чітко визначені структуру й форму, адекватні встановленим вимогам. Це,

в свою чергу, обумовлює поведінку організації й, як слідство, властивий лише їй набір стратегій. Одночасно з цим виникає необхідність дослідження рівноважного положення з точки зору трансформації інституціональної форми КСС.

Інституціональну рівновагу розглядають або як ситуацію, коли в основних учасників ринку відсутні стимули до зміни існуючих правил [5], або як ситуацію, у якій при даному співвідношенні намірів гравців і даному наборі контрактних відносин, що утворять економічний обмін, жоден із гравців не вважає для себе вигідним витратити ресурси на реструктуризацію угод [6].

Визначення сутності поняття інституціональної динаміки тісно перетинається з розрізненням статичних й динамічних економічних явищ, а в [7] зокрема наголошується на статичності еволюційної теорії інституціональних систем. В [21] також стверджується, що більшість питань щодо управління розвитком вирішуються на основі статичних моделей, та пропонується представляти у статистиці проблеми, пов'язані з рухом до нових положень після певних епізодичних відхилень. Динаміка ж повинна орієнтуватися на тривалі зміни. Через це в [7] вводиться поняття системної події, тобто таких фактів, що мають істотне значення для сприйняття КСС всіма взаємопов'язаними суб'єктами. Такі події виступають каталізатором розвитку підприємства. Саме тому їх появлення можна співвіднести з проходженням системи через крапку біфуркації та настання інституціонально-економічної кризи.

У [22] взагалі наголошується на неможливості переведення соціальної системи в стан рівноваги, а головний фокус уваги пропонується перенести на процеси руху, а не на результат, на принципи самоорганізації, а не на її підсумок. У цьому аспекті лише застосування синергетичної парадигми дозволяє змістити акценти з інституціональної статичності до інституціональної динаміки та розгляду самоорганізації інституціональних структур. Застосування синергетики дозволяє розглядати процеси інституціональних змін як такі, що мають нелінійну стрибкоподібну, біфуркаційну конфігурацію, та визначати шляхи подальшого руху інституціональної системи після проходження крапки біфуркації [18]. З урахуванням здобутків синергетики інституціональна динаміка буде розумітися не механістично, як просте перенесення інститутів, а як процес їх коеволюційного розвитку в напрямку створення уніфікованих норм і правил, що дозволяють суб'єктам господарю-

вання розуміти й прогнозувати дії інших суб'єктів, що перебувають як в КСС, так і в інших економічних системах.

Вектор розвитку інституціонального простору КСС, націлений на досягнення однорідності інститутів й синхронності їх функціонування, дозволить учасникам КСС як підвищити ступінь раціональності своїх дій, так і забезпечити безперервність процесів розвитку й спадкоємність організаційних рутин та комплементарних мікроінститутів. Отже, буде відбуватися еволюційний направлений процес безперервного й цілеспрямованого постійного удосконалення (відповідно до принципів кайзер). При цьому в [22] стверджується, що буде відбуватися наслідування не поведінки, а відповідних структур, які визначають морфогенетичні зв'язки. Означене положення співпадає з розглянутим твердженням про первинність КСС по відношенню до інститутів.

Разом з тим, відповідно до [12] поведінка буде описуватися як взаємна координація між членами соціальної єдності (КСС), а комунікативна динаміка відобразить передачу між поколіннями організаційних рутин. Отже, і ключову роль в інституціональній динаміці відіграватимуть імітація й постійний внутрігруповий відбір. При цьому метою інтеграційного розвитку виступає збереження інституту, навіть неефективного з погляду КСС (бартер, взаємозаліки). Підтримуючи свій статус і виконуючи певну роль у рамках КСС, окремі її учасники здійснюватимуть перетворення ресурсів й задоволення потреб більш ефективно, ніж окремі агенти. При цьому витрати з реалізації спільних цілей будуть розподілені між всіма учасниками КСС. Таким чином, можливість диверсифікації ризиків та економії витрат при реалізації $\{F\}$ й виступатиме механізмом примушення й контролю за реалізацією формальних й неформальних правил та обмежень.

Таким чином еволюційна динаміка виступатиме як підтримка самоорганізації бажаних напрямків розвитку інституціональної системи з урахуванням історії її становлення [22]. Відповідно до [12] сенс функціонування й розвитку КСС полягає в створенні мережі взаємодій, за допомогою якої живі компоненти підтримують власний автопоезіс й постійно відновлюють власну мережу. При цьому зберігається основний зміст інститутів, але постійно модернізуються форми, в яких він реалізується [8]. Спрямування ж КСС на модель "ринкової модернізації" [18] передбачає, що попит на інститути формується з боку самих учасників ринку (переважно ендогенний характер формування

умов, факторів і механізмів економічного зростання).

При такому підході навіть концепцію BSC [16] можна розглядати як форму представлення мікроінститутів, що визначатимуть як правила взаємодії, так і стратегічну орієнтацію $\{STR\}$ кожного окремого учасника КСС. Якщо ж у складі рутин окремо виділити навички та знання (явне $\{ЯЗ\}$ та приховане $\{ПЗ\}$) [9, с. 53], то слушною стане пропозиція [22, с. 120], що лише розподіл знання між усіма учасниками КСС дозволяє забезпечити адекватну складність системи й інституціональної структури та тільки у такому випадку можливе виникнення інституційної самоорганізації. Відповідним чином буде формуватися набір методів інституціональної динаміки. Він визначатиметься умовами функціонування конкретних акторів й обраними ними стратегічними альтернативами ($M = f(G, U\{E\}, STR)$).

Економічний розвиток взагалі, та інтеграційний зокрема, зазнають впливу еволюційних сил, які в певних аспектах співпадають з біологічною еволюцією, але в своїй більшості мають деякі розбіжності, які слід враховувати у процесі дослідження інституційної динаміки. Неокласичний підхід до аналізу еволюції пов'язаний з дослідженням певного процесу, який призводить до прогресу, в результаті якого встановлюється єдина оптимальна рівновага [4]. Проте в [23] наголошується на появі цілої множини точок рівноваги, причому таких, де одна зі сторін знаходиться у більш вигідному становищі, ніж інші. Така асиметричність функціонування КСС призводить до того, що через деякий час з'являється можливість виникнення іншого рівноважного стану. Разом з тим такий розподіл дозволяє залишити множину $\{A\}$ незмінною й рутинізувати виконання $\{F\}$. Слід погодитися, що в рамках еволюційного підходу не завжди обираються технології, рутини та інститути, що сприяють реалізації принципу максимізації прибутку, а може відбуватися й відбір порівняно неефективних інституціональних структур.

Через це потрібно враховувати динамічний підхід до процесів розвитку, а отже, й знаходити точку динамічної рівноваги. Остання являтиме собою баланс між зростанням консолідованого прибутку КСС й зміною рівня споживання на внутрішньому ринку в умовах обмеження ресурсів й визначеного тренду зростання потреб учасників КСС. Рушійними силами змін інститутів є або стимулююча значимість колективних вигід від розвитку соціальних інститутів, або нерівноважність вигід

окремих соціальних груп від інституціональних змін.

Урахування принципів синергетичної організації взаємодії дозволяє скорочувати шлях розвитку системи у разі правильного резонансного збудження в нелінійному середовищі структури, які близькі до аттракторів еволюції. При такому підході сформовані учасниками різних КСС інституціональні матриці виступатимуть аттракторами як для членів поточного складу окремої КСС, так і до перспективних їх членів. В умовах, коли економічна система знаходиться на етапі стійкого розвитку, базовий рівень складають формальні інститути і явні контракти. У ситуації нестійкого стану системи зростає значення неформальних правил та норм. Інституціональна динаміка полягатиме у зміні якогось одного чи декількох компонентів правил взаємодії ($\{П_i\}$, де i -номер правила).

З точки зору формалізованої постановки, відповідно до [6, 15], можна визначити головні елементи множини $\{П\}$: $П_1$ – опис ситуації, що характеризує умови застосування правила; $П_2$ – характеристика адресата правила; $П_3$ – позиційні правила; $П_4$ – обмежувальні правила; $П_5$ – правила сфери впливу; $П_6$ – правила управління; $П_7$ – правила агрегування; $П_8$ – санкції за невиконання; $П_9$ – характеристика гаранта правила. Зрозуміло, що за допомогою такого підходу можна описати лише формальні правила. Разом з тим, якщо погодитися з принципами м'якої регламентації, аналогічним чином можна встановити хоча б "зони відповідальності" неформальних правил.

Традиційно вважається, що у точці біфуркації поведінка системи є випадковою. Інакше кажучи, детерміністські етапи – це етапи кількісної, еволюційної зміни об'єкта управління, а біфуркаційні – етапи його якісного, революційного перетворення [10, с. 136]. Тоді на біфуркаційних етапах здійснюється прийняття рішень та визначаються закономірності поведінки системи, а на детерміністських – їхня реалізація (випадковий вибір є лише одним із варіантів прийняття рішень, оптимальним лише у випадку повної відсутності апріорної інформації). Якщо ж взяти за основу розробки [15], то можна стверджувати, що на детерміністських етапах відбуваються дискретні, а на біфуркаційних – інкрементні зміни.

Таким чином, розвиток окремих суб'єктів господарювання та їх угруповань тісно співпадає з дисципліною управління змінами. Водночас можна стверджувати, що еволюційний підхід до інституціональної динаміки може виступати як засіб боротьби з протидією та опором ор-

ганізаційним змінам –. Тут можна встановити певну дихотомію понять еволюції інституціональної структури та управління змінами на підприємстві.

У контексті інституціональної динаміки етапи процесу інституціональних змін в межах КСС досить повно представлені в [17]. До головних з них віднесено: обмін сигналами між зацікавленими сторонами, практичні кроки контрагентів назустріч один одному, постійне узгодження дій, підтримка контрагентами прийнятих правил гри. Після досягнення формальних й неформальних домовленостей потрібен постійний контроль за їх додержанням. Динамічну стабільність інституціональної системи можна досягти лише за умови безперервного руху окремих учасників КСС назустріч один одному, утворення певних "договірних площадок" та системи взаємного контролю. Процес узгодження дій і правил для КСС починається з індивідуального рівня шляхом ітераційних домовленостей і регулярних актів взаємодії.

У межах КСС відбувається об'єднання інститутів через встановлення єдиного темпу їх розвитку й визначення рівня комплементарності інститутів задля отримання синергетичних ефектів на підґрунті взаємозалежних та взаємодіючих змін усіх інституціональних структур. Поряд із цим в [17] наголошується, що зміна інституціональних утворень можлива лише за умови тісної взаємодії з наявними в КСС концепціями контролю (сукупністю поглядів та уявлень, поділених значною часткою учасників КСС, набору принципів спільних дій). Саме наявність концепцій контролю дозволяє формулювати й вирішувати питання розробки стратегії розвитку КСС. Концепції контролю формуються учасниками КСС у процесі взаємного моніторингу консолідованих та відокремлених дій. Вироблені концепції контролю поширюються на всю інституціональну структуру або на основі імітації дій контрагентів, або шляхом нав'язування певного образу дій більш ефективними чи владними учасниками КСС. Про цьому в [17] стверджується про доречність окремого розгляду економічних, політичних й ідеологічних способів нав'язування ментальних моделей й організаційних рутин, що в сукупності й створюють концепції контролю.

Таким чином, у статті представлено визначення особливостей створення механізму інституціональної динаміки (МІД), як системи трансформації взаємин учасників КСС у напрямку їхнього впорядкування на основі загальноприйнятих норм і правил. У формалізованому вигляді його можна представити корте-

жем: $MID = \langle A, ZIUBI, YZUPZ, IP, ACT, M, COM, R, E, STR, ST, IR, SL, EV \rangle$. Зазначений кортеж передбачає визначення інституціональної системи як динамічної системи кооперативних когерентних взаємодій формальних і неформальних макроскопічних інституціональних структур, організацій та установ, здатних породжувати позитивні синергетичні ефекти та нову якість КСС. Разом з тим потребує проведення подальших досліджень обґрунтування складу й структури підмеханізмів динамічного розвитку $\{M\}$, визначення методів консолідації корпоративного знання й побудова відповідних економіко-математичних моделей.

Література.

1. Безрукова О. Сетевое взаимодействие участников экономических трансакций // <http://ecsocman.edu.ru/db/msg/153810/print>
2. Богданов А. А. Тектология: (Всеобщая организационная наука). – М.: Экономика, 1989.— 304 с.
3. Броншпак Г. К. Программы развития кластерно-сетевых механизмов // Бизнес-Информ. – 2006. – № 4. – С. 37 – 57
4. Вольчик В.В. Рынки и институты в экономической теории: проблема отбора // Научные труды ДонНТУ. Серия: экономическая. – 2006. – № 103-1. – С. 52–58
5. Гапоненко А.Л., Панкрухин А.П. Стратегическое управление. – М.: Омега-Л, 2004. – 472 с.
6. Институциональная экономика: новая институциональная экономическая теория / Под общ. ред. А.А. Аузана. – М.: ИНФРА-М, 2005. – 416 с.
7. Клейнер Б.Г. Эволюция институциональных систем. – М.: Наука, 2004. – 240 с.
8. Кирдина С.Г. Экономическая эволюция как институциональная самоорганизация // <http://kirdina.ru/doc/21jul06/1.pdf>
9. Кузьминов Я.И. Курс институциональной экономики: институты, сети, трансакционные издержки, контракты. – М.: Изд. дом. ГУ ВШЭ, 2006. – 442 с.
10. Луценко Е. В. Автоматизированный системно-когнитивный анализ в управлении активными объектами. – Краснодар: КубГАУ. 2002. – 606 с.
11. Манохина Н.В. Институциональные структуры реальной экономики: теория развития и практика хозяйствования. – Саратов: СГСЭУ, 2002. – 244 с.
12. Матурана У.Р., Варела Ф.Х. Древо познания. Биологические корни человеческого

понимания. – М.: Прогресс-Традиция, 2001. – 224 с.

13. Минцберг Г. Школы стратегий / Пер. с англ. под ред. Ю.Н. Каптуревского / Г. Минцберг, Б. Альстрэнд, Дж. Лэмпел. – СПб: Питер, 2000. – 336 с.

14. Нельсон Р.Р., Уинтер С. Дж. Эволюционная теория экономических изменений. – М.: Дело, 2002. – 352 с.

15. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики. – М.: Фонд экономической книги "НАЧАЛА", 1997. – 180 с.

16. Пушкарь А.И., Жуков Ю.Е., Пилипенко А.А. Стратегические группы предприятий. Научное издание. – Харьков: ООО "Кросс-Роуд", 2006. – 440 с.

17. Радаев В.В. Институциональная динамика рынков и формирование новых концепций контроля. Препринт. – М.: ГУ ВШЭ, 2002. – 62 с.

18. Решетило В.П. Экономическая синерге-

тика институциональных изменений. Монография – Харьков: Прометей-Пресс, 2006. – 288 с.

19. Сахно Т.В., Волкова Н. Н. Промышленные кластеры. Монография – П.: Издательство "Асми", 2005. – 272 с.

20. Тарасов В.Б. От многоагентных систем к интеллектуальным организациям: Философия, психология, информатика. – М.: Эдиториал УРСС, 2002. – 352 с.

21. Чистилин Д.К. Самоорганизация мировой экономики: Евразийский аспект. – М.: ЗАО "Издательство "Экономика", 2006. – 237 с.

22. Хищенко В.Е. Самоорганизация: элементы теории и социальные приложения. – М.: КомКнига, 2005. – 224 с.

23. Шнипко О.С. Конкуренція як специфічна форма конфлікту і співіснування суб'єктів ринку // Економіка і прогнозування. – 2005. – №1. – С. 33-44

Статья поступила в редакцию 02.01.2007

КОЛЕВА РОСИЦА ХРИСТОВА, *главный ассистент, доктор экономики, Хозяйственная академия им. Д. А. Ценова – Свиштов, Р Болгария*

АНАЛИЗ ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ

Финансовая устойчивость (независимость, состоятельность) в болгарской хозяйственной практике все еще воспринимается как нечто случайное, а меры финансового оздоровления являются ее следствием. В условиях рыночной экономики финансовые кризисы, несостоятельность и ликвидация – это часто встречающиеся явления, так как не все предприятия способны уцелеть в конкурентной среде. Одной из важных процедур финансового управления является непрерывное наблюдение (мониторинг) за финансовым состоянием предприятия с целью своевременного обнаружения признаков надвигающегося кризиса и идентификации факторов, которые привели к его возникновению. Операции, включенные в эту процедуру, определяются как диагностика устойчивости (состоятельности) хозяйственного субъекта.

В зависимости от целей и методов, с помощью которых осуществляется диагностика устойчивости, разграничиваются две системы: экспрессная и фундаментальная диагностика¹.

Экспрессная диагностика устойчивости связана с созданием системы регулярного прослеживания и оценки финансового состояния на базе традиционных алгоритмов финансового анализа на основе данных Годового финансового отчета. Цель этой системы заключается в обнаружении симптомов кризиса как можно раньше и в оценке степени угрозы объявления о несостоятельности предприятия. Создание этой системы включает в себя:

• определение объектов анализа – имущественной структуры и структуры капитала; объема и состава обязательств по срокам; доходов; прибыли; рыночной стоимости предприятия и т.д.;

• установление абсолютных и относительных индикаторов для оценки потенциальной угрозы ухудшения финансовой устойчивости.

Абсолютными показателями могут быть: объем продаж; размер собственного капитала и пассивов; банковские кредиты; торговые кредиты; общие расходы; постоянные расходы; краткосрочные активы.

Относительные показатели, которые на-

¹ Бланк, И. Финансовый менеджмент. – Киев, Ника-Центр Эльга, 1999, с. 486.